

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

Т.М. Завора, к.е.н., доцент, О.С. Берест.

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

© Завора, Т.М., 2014.

© Берест, О.С., 2014.

Стаття отримана редакцією 26.05.2014 р.

Вступ. Важливість дослідження теоретичних основ аналізу грошових потоків з наступною їх оптимізацією обумовлена їх дефіцитністю у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства. У зв'язку із цим, в умовах економічної нестабільності, особливої важливості набуває підвищення якості й ефективності формування грошових потоків як одного з основних результативних показників діяльності підприємства.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Над питанням економічної сутності грошових потоків працювали такі економісти: І.А. Бланк [4], Ф.Ф. Бутинець [3]. Особливості аналізу грошових потоків висвітлено у праці В.В. Ясишеною [15]. Внесок у розширення класифікації грошових потоків здійснили науковці М.В. Павловська [9], Г.О. Крамаренко [6], Л.О. Лігоненко [8], А.М. Поддєрьогін [10]. Аналітичне забезпечення управління грошовими потоками підприємств розробляли сучасні вітчизняні та зарубіжні економісти, зокрема І.А. Бланк [4], Б. Коласс [5], Л.О. Лігоненко [8], М.В. Павловська [9], А. Поддєрьогін [11]. Однак створення концепції формування грошового потоку недостатньо відображено в українській економічній літературі й потребує поглиблення теоретичних основ їх аналізу та оптимізації.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження теоретичних основ аналізу й оптимізації грошових потоків підприємства. Для досягнення цієї мети ми визначили такі завдання:

- дослідити й схарактеризувати економічну сутність грошових потоків підприємства та їх класифікацію;
- визначити основні методичні підходи до аналізу грошових потоків та розкрити особливості їх використання;
- запропонувати напрями оптимізації грошових потоків підприємства.

Основний матеріал і результати. Розкриття теоретичних основ аналізу грошових потоків передбачає визначення сутності самого поняття «грошовий потік». Результати дослідження показали, що серед економістів склалося неоднозначне ставлення до тлумачення поняття «грошовий потік». Виділяють декілька підходів до його визначення: статичний, динамічний та аналітичний. Прибічники статичного підходу, а саме: І.О. Бланк, Р.А. Слав'юк – визначають грошовий потік як різницю між отриманими й виплаченими підприємством коштами за визначений термін, тобто як суму надлишку (нестачі) грошових ресурсів. Фахівці, які підтримують динамічний підхід (Г.Г. Кірейцев, В.В. Галасюк, В.В. Бочаров, Є.В. Міних), вважають, що грошові потоки – це рух коштів (потік), тобто їх надходження (притоки) й виплати (відтоки) за визначений період часу. Учені, котрі дотримуються аналітичного підходу О.В. Бикова, А. Гроппеллі, Е. Нікбахт, трактують грошовий потік як індикатор платоспроможності, ліквідності й кредитоспроможності підприємства [3].

В Україні на сьогодні при визначенні грошових потоків слід керуватися НПСБО 1, де під грошовими потоками розуміють різницю між отриманими й виплаченими підприємством коштами за визначений термін, тобто як суму надлишку (нестачі) грошових ресурсів [1].

Розкриття сутності поняття грошового потоку потребує визначення класифікаційних ознак з метою встановлення напрямів управління ними у процесі поточної діяльності підприємства.

Виокремлюють п'ять основних класифікаційних ознак грошових потоків (рис. 1).

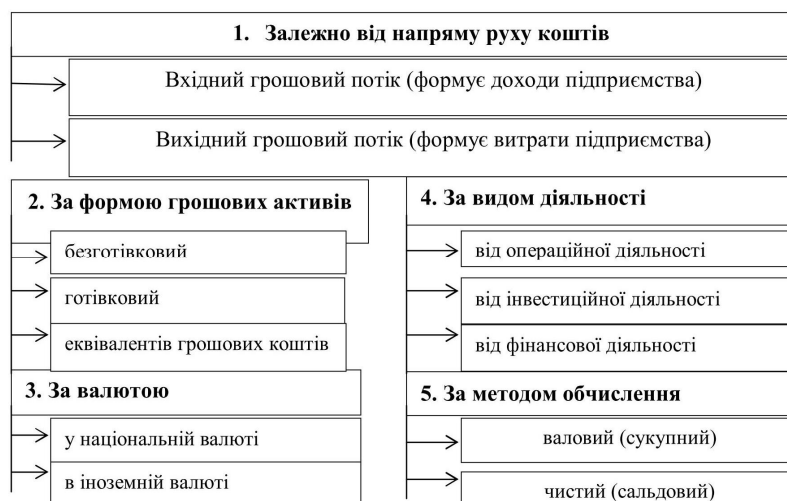

Рис. 1. Класифікація грошових потоків на основі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Джерело: складено авторами на основі джерел[1 – 5]

Таким чином, грошові потоки є багатоплановою економічною категорією, що включає в себе різні його види. Розглянута класифікація дозволяє цілеспрямовано здійснювати облік, аналіз і планування грошових потоків різних видів грошових потоків на підприємстві та потребує розкриття існуючих методичних підходів з метою їх аналізу й управління ними.

У світовій практиці велика увага приділяється вивченню і прогнозу руху грошових коштів, що пов'язано з проблемами нестачі готівки через об'єктивну нерівномірність надходжень і виплат або в результаті непередбачених обставин. Незважаючи на причину відсутності готівки у підприємства, правомірно твердити про негативні наслідки такого явища. Так, відсутність мінімально необхідного запасу грошових коштів у підприємства свідчить про серйозні фінансові труднощі. Разом із цим надмірна їх величина призводить до збиткової діяльності у результаті інфляції та знецінення грошей, втраченої можливості їх вигідного розміщення й одержання додаткового доходу. У зв'язку із цим виникає необхідність оцінювання руху грошових потоків підприємства. Головна мета аналізу руху грошових коштів – оцінка здатності підприємства заробляти грошові кошти в розмірі й у строки, необхідні для здійснення планованих витрат. Потреба в аналізі грошового потоку полягає в тому, що він дає відповідь на питання щодо можливості створення підприємством коштів, необхідних для придбання додаткових засобів з метою подальшого розвитку; наявності на підприємстві коштів для погашення боргів, а також достатності власних коштів для фінансування своєї діяльності.

У процесі аналізу руху грошових коштів використовуються прямий і непрямий методи його здійснення. Прямий метод заснований на обчисленні позитивного грошового потоку, що складається з виручки від реалізації продукції, робіт і послуг, авансів отриманих, і негативного грошового потоку, пов'язаного з оплатою рахунків постачальників, поверненням отриманих короткострокових позик, при цьому вихідним елементом є виручка. При використанні прямого методу розрахунку грошових потоків використовуються безпосередні дані бухгалтерського обліку та звітності, які характеризують надходження і витрачання грошових коштів у розрізі окремих видів господарської діяльності й по підприємству в цілому.

Непрямий метод аналізу грошового потоку підприємства заснований на ідентифікації й обліку операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів, та інших статей балансу, а також на послідовному коригуванні чистого прибутку, при цьому вихідним елементом є прибуток [1, 5]. На відміну від прямого методу, що використовує облікові дані про грошові потоки, непрямий метод розглядає не лише статті грошових коштів, але й статті активів і пасивів, зміна яких впливає на фінансові потоки організації. Аналіз руху грошових коштів непрямим методом починається з оцінювання стану активів і їх джерел з бухгалтерського балансу. Наступним кроком є постатейний аналіз впливу кожної позиції активів та пасивів на стан грошових джерел і чистого прибутку підприємства. При порівняльному аналізі фінансового результату і стану грошових коштів враховується, як відбилося на доходах фактичне надходження грошей. Переваги і недоліки методів оцінювання руху грошових потоків подано в табл. 1.

Таблиця 1. Переваги та недоліки методів оцінювання руху грошових потоків.

Переваги прямого методу	Недоліки прямого методу
1. Дозволяє отримати інформацію про структуру поточних надходжень грошових коштів і реальних виплат підприємства. 2. Підходить для потреб короткострокового фінансового планування і розрахунку прибутків (збитків) внутрішніми користувачами. 3. Позбавлений неточностей. 4. Інформацію про грошові потоки можна використовувати в управлінні підприємством і контролі за рівнем ліквідності. 5. Відносна простота розрахункових операцій.	1. Неможливість виділити грошові потоки від операційної діяльності всередині окремих підрозділів підприємства, які не знаходяться на окремому балансі. 2. Підприємства не мають можливості виявити причини проблем в утворенні грошових потоків.
Переваги непрямого методу	Недоліки непрямого методу
1. Дозволяє простежити трансформацію чистого прибутку в чистий грошовий потік від операційної діяльності. 2. Існуючі методи ведення обліку спрямовані на застосування принципу нарахувань доходів і витрат. 3. Приблизний звіт може бути складений на базі річної звітності підприємства.	1. Значна трудомісткість складання. 2. Надходження грошових коштів у вигляді виручки від реалізації та поточні грошові витрати на операційну діяльність випускаються з поля зору.

Джерело: складено авторами на основі роботи [7].

Таким чином, аналіз грошових потоків здійснюють по підприємству в цілому, а також у розрізі основних видів господарської діяльності й центрів відповідальності. У процесі аналізу руху грошових коштів використовуються прямий і непрямий методи. Прямий метод спрямований на одержання даних, що характеризують як валовий, так і чистий потік коштів підприємства у звітному періоді. Непрямий метод з аналітичного погляду дає змогу пояснити причини розбіжностей між фінансовими результатами і вільними залишками готівки. Слід зазначити, що такий вид аналізу набуває все більшого значення та розповсюдження у сучасних умовах господарювання підприємств, що і визначає актуальність подальшого розроблення конкретних практичних аспектів його організації.

Управління грошовими потоками являє собою систему принципів і методів розроблення й реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових коштів та організацією їх обігу, спрямованих на забезпечення фінансової рівноваги корпорації та її стійкого зростання [10]. У процесі управління грошовими потоками підприємства їхня оптимізація займає провідне місце. Процес оптимізації грошових потоків підприємства має бути спрямований на збалансованість вхідного і вихідного грошових потоків. Більшість науковців виділяють три групи методів оптимізації грошових потоків: методи оптимізації за обсягами, методи оптимізації в часі, методи максимізації чистого грошового потоку. Методи оптимізації за обсягами включають залучення стратегічних інвесторів з метою збільшення обсягу власного капіталу, проведення додаткової емісії акцій, залучення пільгових кредитів, продаж частини фінансових інвестиційних інструментів та здавання в оренду обладнання, будівель, які не використовуються. Методи оптимізації в часі передбачають розроблення графіків податкових платежів, закупівлі сировини, матеріалів і врівноваження їх з термінами реалізації продукції, встановлення порядку здійснення розрахункових операцій. Використання методів максимізації чистого грошового потоку сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів та прискоренню фінансового циклу підприємства [12 – 16]. У західній практиці прогнозування й оптимізації грошових коштів підприємства найбільшого поширення набули моделі Баумоля і Міллера – Орра (табл. 2).

Слід відмітити, що модель Баумоля передбачає стабільні грошові витрати підприємства, які циклічно повторюються в часі. У свою чергу модель Міллера–Орра передбачає абсолютно незалежні в часі операції з купівлею і продажем акцій. Основні недоліки описаних моделей оптимізації залишків грошових коштів такі:

- модель Баумоля враховує лише постійні операційні витрати, не беручи до уваги змінних і тимчасових витрат;
- модель Міллера–Орра не враховує змінні й тимчасові витрати і, крім того, як характеристики надходження-вибуття грошових коштів використовує дисперсію грошових потоків, що неадекватно відображає реально існуючі процеси.

Однією з найвдаліших спроб модифікувати ці моделі на теренах України є модель Козиря, вихідними положеннями якої є набір змінних гіпотетичної функції ліквідності: серед ринкових котирувань активів, постійні витрати конвертації, ставка процента за цінними паперами, альтернативна ставка процента та час, необхідний для конвертації з одного активу в інший. Основним недоліком є те, що модель Козиря визначає, що вигідніше в кожному конкретному випадку: зберігати активи в грошовій формі чи у формі цінних паперів. Проте вона не дає відповіді на питання про оптимальний розподіл коштів між ліквідним портфелем та іншими активами.

Таблиця 2. Порівняльна характеристика моделей оптимізації середнього залишку грошових коштів

Характеристика	Модель Баумоля	Модель Міллера–Оппа
Вихідні положення	1. Постійність потоку витрачання грошових коштів. 2. Збереження всіх резервів грошових активів у формі короткотермінових фінансових вкладень. 3. Зміна залишку грошових активів від їх максимуму до мінімуму, який дорівнює нулю або наперед визначеній величині.	1. Наявність певного розміру страхового запасу. 2. Наявність певної нерівномірності в надходженні й витрачання грошових коштів, а відповідно і залишку грошових активів. 3. Мінімальна межа формування залишку грошових активів приймається на рівні страхового залишку, а максимальна – на рівні трикратного розміру страхового залишку.
Математичний алгоритм розрахунку максимального розміру залишку грошових коштів	$Q = \sqrt{\frac{2 \cdot V \cdot c}{r}} \quad (1)$ Q – оптимальний розмір максимального залишку грошових активів підприємства; V – запланований обсяг грошового обігу (сума витрат грошових коштів); c – витрати з конвертації грошових коштів у цінні папери; r – середня ставка процента за короткотерміновими фінансовими вкладеннями (рівень втрати альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів); v – варіація щоденного надходження грошових коштів на рахунки підприємства; O _н – мінімальна величина грошових коштів, яку доцільно утримувати на рахунку (страховий залишок).	$Q = O_H + \sqrt[3]{\frac{3 \cdot c \cdot v}{4 \cdot r}} \quad (2)$ +3*
Формули розрахунку середнього залишку грошових коштів	$Q_c = \frac{Q}{2} \quad (3)$ Q _c – оптимальний розмір середнього залишку грошових активів підприємства.	$Q = O_H + \sqrt[3]{\frac{3 \cdot c \cdot v}{4 \cdot r}} \quad (4)$
Логіка дій фінансового менеджера при використанні моделі	Усі кошти, які надходять на поточний рахунок підприємства, воно вкладає в короткотермінові цінні папери. Як тільки запас грошових коштів дорівнюватиме нулю, підприємство продає частину цінних паперів і тим самим поповнює запас грошових коштів до початкової величини.	Залишок коштів на рахунок хаотично змінюється до того часу, доки не досягне верхньої межі. Як тільки це стається, підприємство починає придбання достатньої кількості цінних паперів з метою повернути запас грошових коштів до деякого нормального рівня.

Джерело : складено авторами на основі робіт [3, 5]

Незважаючи на досить чітку логічність побудови вказаних моделей, досить складно їх адаптувати для використання у вітчизняній практиці фінансово-економічного аналізу та менеджменту. Причинами такої складності виступає хронічна нестача оборотних активів, що не дає змоги підприємствам формувати залишок грошових коштів у необхідних розмірах із врахуванням їх резерву. Уповільнення платіжного обороту викликає значні коливання в розмірах грошових надходжень, що відповідно відображається і на сумі залишку грошових активів. Наступною причиною складності використання моделей є обмежений перелік короткотермінових фондів інструментів, що разом з низькою їх ліквідністю заважає використанню в розрахунку показників, пов'язаних з короткотривалими фінансовими вкладеннями [3]. Ефективність застосування запропонованих моделей залежить від того, наскільки ретельно та регулярно підприємство аналізує свою фінансову діяльність і вчасно виявляє наявні проблеми. Незважаючи на складність використання розглянутих моделей на сучасному етапі розвитку вітчизняних підприємств, вони заслуговують на подальше їх дослідження з метою усунення багатьох недоліків і модифікацію для потреб управління та аналізу грошових коштів. Ми погоджуємося з науковцями стосовно визначення напрямів оптимізації грошових потоків. Основними є: подальше вдосконалення технології фінансових розрахунків для скорочення операційних потреб підприємства у необхідних коштах; удосконалення системи обліку з метою здійснення достовірного ретроспективного аналізу; підвищення точності прогнозування грошових потоків; пошук та використання альтернативних джерел ліквідності; підвищення ефективності використання вільних коштів у функціонуванні підприємства.

Не менш важливим завданням оптимізації грошових потоків, на нашу думку, є пошук резервів прискорення оборотності грошових активів. До них можна віднести: зменшення, а в перспективі відмова від утворення дебіторської заборгованості; прискорення часу інкасації коштів, що сприятиме скороченню залишку грошових активів у касі; скорочення випадків і обсягів розрахунків готівкою забезпеченням зменшення термінів користування власними грошовими активами.

Реалізація запропонованих напрямів оптимізації грошових потоків на підприємницькому рівні потребує здійснення відповідних заходів: щодо вдосконалення фіскальної політики, зокрема зниження податкового тиску й максимальне спрощення процедур податкового адміністрування; модернізацію та структурної перебудови виробничого потенціалу, зниження

його енерго- й матеріаломісткість та підтримки виробництва за рахунок стимулювання платоспроможного попиту населення.

Висновки. Таким чином, важливість аналізу грошових потоків підприємства обумовлюється їх функцією щодо обслуговування господарської діяльності підприємства. Аналіз існуючих методичних підходів до оцінювання грошових потоків підприємств дозволив виявити переваги і недоліки, що визначає доцільність їх використання залежно від поставлених цілей та завдань його здійснення. Доведено необхідність оптимізації грошових потоків та запропоновано напрями її проведення шляхом: удосконалення технології фінансових розрахунків та системи обліку; підвищення точності їх прогнозування; пошуку альтернативних джерел ліквідності та підвищення ефективності використання грошових коштів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua.
2. Бочаров В.В. Корпоративні фінанси: навч. посібник / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьєв. – СПб, 2004. – 592 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: навч. посібник / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 735 с.
4. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / І.А. Бланк. – К.: Ніка-Центр: Эльга – Н, 2004. – 655 с.
5. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: учеб. пособ.: пер. с франц. / Б. Коласс; под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы; ЮНИТИ, 1997. – 135 с.
6. Крамаренко, Г.О. Фінансовий аналіз: підручн. / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: Центр учбової літератури. 2008. – 398 с.
7. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Р.О. Костирко. – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.
8. Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. Управління грошовими потоками: навч. посібник./ Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. – К.: Нац. торг. екон. ун-т, 2005. – 255 с.
9. Павловська М. В. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття грошових потоків / М.В. Павловська // Фінанси підприємств. – 2012. – № 4. С.65–68.
10. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.: наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
11. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.: наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ. 2005. – 536 с.
12. Смородова Н.М. Грошові потоки як один з основних елементів дослідження в системі аналізу та управління підприємством / Н.М. Смородова С.В. Шубіна, І.В. Без'язична // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – №1(7). – С. 70–74.
13. Талах Т.А. Особливості методики проведення аналізу та оптимізації грошових потоків підприємства / Т.А. Талах // 36. наук. праць ЛНТУ; відп. ред. докт. екон. наук, проф. З.В. Герасимчук – Луцьк, 2008. – Вип. 5 (20). – Ч. 2. – 368 с.
14. Тимош І. Оптимізація грошових потоків у системі підприємницької діяльності / І. Тимош // Економічний аналіз. – 2009. – № 3. – С. 244–246.
15. Ясишена В.В. Сутність грошових потоків підприємств та їх класифікація / В. Ясишена // Економічний аналіз. – 2008. – № 2(18). – С. 321–324.
16. Завора Т.М. Особливості управління грошовими потоками підприємства з метою підтримання його ефективної фінансово-господарської діяльності / Т.М. Завора О.С. Берест // Перспективи економічного зростання та інноваційного розвитку країн: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. – О.: ЦУДР, 2014. – Ч.2. – С. 26–29.

УДК 658.15:338.64

Завора Таїна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи. **Берест Олена Сергіївна**, магістрантка. Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка. **Теоретичні основи аналізу та оптимізації грошових потоків підприємства.** Розкрито економічну сутність грошових потоків підприємства і визначено їх основні класифікаційні ознаки. Обґрунтовано необхідність аналізу грошових потоків та схарактеризовано прямий та непрямий методи його здійснення. Визначено напрями удосконалення управління грошовими потоками підприємств у сучасних умовах. Досліджено основні методи оптимізації управління грошовими потоками. Розглянуто світовий досвід прогнозування та оптимізації грошових коштів підприємства. Проаналізовано найпоширеніші моделі оптимізації середнього залишку грошових коштів. З'ясовано причини стримування застосування розглянутих моделей у вітчизняній практиці фінансово-економічного аналізу та менеджменту. Запропоновано напрями оптимізації управління грошовими потоками у процесі поточної діяльності підприємства. Доведено, що грошові потоки потребують детального аналізу з метою підвищення ефективності процесу управління ними та підприємством у цілому.

Ключові слова: грошові потоки, класифікація грошових потоків, прямий та непрямий методи аналізу грошових потоків, оптимізація грошових потоків, методи оптимізації, управління грошовими потоками.

УДК 658.15:338.64

Завора Таїна Николаевна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансов и банковского дела. **Берест Елена Сергеевна**, магістрантка. Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка. **Теоретические основы анализа и оптимизации денежных потоков предприятия.** Раскрыта экономическая сущность денежных потоков предприятия и определены их основные классификационные признаки. Обоснована необходимость анализа денежных потоков и охарактеризован прямой и косвенный методы его осуществления. Определены направления совершенствования управления денежными потоками предприятий в современных условиях. Исследованы основные методы оптимизации управления денежными потоками. Рассмотрен мировой опыт прогнозирования и оптимизации денежных средств предприятия. Проанализированы самые распространенные модели оптимизации среднего остатка денежных средств. Выявлены причины сдерживания применения рассмотренных моделей в отечественной практике финансово-экономического анализа и менеджмента. Предложены направления по оптимизации управления денежными потоками в процессе текущей деятельности предприятия. Доказано, что денежные потоки требуют детального анализа с целью повышения эффективности процесса управления ими и предприятием в целом.

Ключевые слова: денежные потоки, классификация денежных потоков, прямой и косвенный методы анализа денежных потоков, оптимизация денежных потоков, методы оптимизации, управления денежными потоками.

UDC 658.15:338.64

Zavora Tayina Mykolayivna, PhD, Associate Professor of Finance, Banking and Public Administration Department. **Berest Olena Serhiyivna**, master student. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Theoretical bases for analysis and optimization of the enterprise's cash management.** The aim of the paper is to study the theoretical foundations of analysis and optimization of cash flows in the enterprise. The economic nature of the of the company's cash flows is disclosed and their basic classification attributes are defined. The necessity of cash flows analysis is substantiated; the direct and indirect methods of analyzing are described. Spheres of improving the cash flows management at enterprises under the present-day conditions are determined. The basic methods of improving the cash flows management have been studied. The world experience of forecasting and improving the enterprise's money cash has been considered. The most popular models for improvement of average cash demand balance are suggested. It has been proved that cash flows require detailed analysis in order to raise the efficiency of their management process and of the enterprise as a whole.

Keywords: cash flow, classification of cash flows, direct and indirect methods of analysis of cash flows, cash flow optimization, optimization techniques, cash flow management.